

УДК 351.863:622.323

Роль нафтогазової промисловості в системі економічної безпеки України

Євтух Любов Богданівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: luba_yev@ukr.net

Телюк Катерина Федорівна,
старший викладач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: k.teljuk@gmail.com

Блищик Артем Олександрович,
студент факультету фінансів
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: artem.bl31@gmail.com

Анотація. Досліджено стан нафтогазової промисловості України, визначено її вплив на економічну безпеку країни загалом та енергетичну безпеку зокрема. Запропоновано можливі стратегічні шляхи розвитку нафтогазової промисловості задля підвищення її ролі у системі економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, енергетична безпека, система економічної безпеки, нафтогазова промисловість, ціна, диверсифікація.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; бібл.: 14.

The role of oil and gas industry In the economic security of Ukraine

Yevtukh Lyubov,
Ph.D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department
of Finances and Financial-Economic Safety
Lviv Institute of BU;
e-mail: luba_yev@ukr.net

Telyuk Katerina,
the Senior Lecturer
of the Department of Finances and Financial-Economic Safety
Lviv Institute of BU;
e-mail: k.teljuk@gmail.com

Blyshchuk Artem,
Student of Faculty of Finances
Lviv Institute of BU;
e-mail: artem.bl31@gmail.com

Abstract. The article researches the state of the oil and gas industry of Ukraine and its impact on the economic security of the country in general and energy security in particular is determined. The possible strategic ways of development of the oil and gas industry are offered with the aim of increasing its role in the system of economic security of Ukraine. In conditions of financial instability in the oil and gas industry there are the threats to the economic security of the country, therefore there is a need of analysis of the state of the oil and gas industry in Ukraine and defining the role and prospects of its further development in the system of economic security that have shaped the purpose of this article. Economic security system combines a set of elements that have a significant impact on the indicators of economic security of the country. The functioning of the oil and gas industry has a direct impact on energy security, but also

indirectly influences the other components of economic security, whereas all market participants are the consumers of oil and gas industry.

To provide the positive role of the oil and gas industry in the system of economic security should: perform the recovery of the economic activity of the NJSC „Naftogaz of Ukraine”; diversify gas and oil supplies to the country; enlist the support of foreign partners.

Keywords: economic security, energy security, economic security system, oil industry, price, diversification.

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 0; bibl.: 14.

Роль нефтегазовой промышленности в системе экономической безопасности Украины

Евтух Любовь Богдановна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Львовского института УБД;
e-mail: luba_yev@ukr.net

Телюк Екатерина Федоровна,
старший преподаватель кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Львовского института УБД;
e-mail: k.teljuk@gmail.com

Блыщик Артем Александрович,
студент факультета финансов
Львовского института УБД;
e-mail: artem.bl31@gmail.com

Аннотация. Исследовано состояние нефтегазовой промышленности Украины, определено ее влияние на экономическую безопасность страны в целом и энергетическую безопасность в частности. Предложены возможные стратегические пути развития нефтегазовой промышленности для повышения ее роли в системе экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, энергетическая безопасность, система экономической безопасности, нефтегазовая промышленность, цена, диверсификация.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; библи.: 14.

Вступ. Стан нафтової і газової промисловості є важливим індикатором економічної стабільності будь-якої країни. Значення нафтогазової промисловості в економіці України дедалі зростає, що пов'язано, з одного боку, із загальносвітовими тенденціями, а з другого – з енергомісткістю виробництва та обмеженими енергоресурсами держави.

В умовах економічного та енергетичного протистояння України і Росії забезпечення планомірного розвитку нафтогазової промисловості набуває особливої ваги, оскільки має значний вплив на енергетичну, а отже, і економічну безпеку країни. Це зумовлює актуальність дослідження «слабких місць» стану нафтогазової промисловості та пошуку шляхів поліпшення її розвитку задля забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання економічної безпеки держави та її складових досліджували фахівці – теоретики і практики, зокрема: А. В. Бесчастний [1], І. Ф. Бінько [2], Л. Г. Квасній [3], О. А. Кириченко [4], С. М. Лаптев [4], В. А. Ліпкан [5], Г. О. Пухтаєвич [6], В. С. Сідак [4], В. Т. Шлемко [2] та ін. Проте в умовах фінансової нестабільності саме в нафтогазовій промисловості створюються за-

грози економічній безпеці країни, тому виникає необхідність аналізу стану нафтогазової промисловості в Україні та визначення ролі і перспектив подальшого її розвитку в системі економічної безпеки, що сформулювало мету статті.

При дослідженні цієї проблематики були використані такі методи: аналізу і синтезу – для формування головних положень, висновків і рекомендацій; індукції й дедукції – для визначення впливу розвитку нафтогазової промисловості на економічну безпеку держави; графічні – для візуального відображення економічних процесів.

Результати дослідження. У наукових дослідженнях часто трактують термін «економічна безпека» як такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку і захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави [6]. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, «економічну безпеку» розглядають у такому значенні: «Це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх за-

гроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [7]. Зазначені рекомендації визначають такі складові економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова.

Система економічної безпеки поєднує сукупність елементів, що мають суттєвий вплив на індикатори економічної безпеки країни – реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері. За організаційним підходом елементами системи економічної безпеки можуть бути суб'єкти ринку (держава в особі окремих органів управління, підприємці, домогосподарства), що через свою діяльність формують загальний стан економічної безпеки. Значна роль тут належить державі, яка через механізми державного регулювання повинна правовими методами створити передумови для збалансованого розвитку національного виробника, захищеності добробуту громадян, що сприятиме сталому зростанню, конкурентоспроможності у світовому економічному середовищі країни загалом.

Функціонування нафтогазової промисловості прямо впливає на енергетичну безпеку, а також опосередковано й на інші складові економічної безпеки (виробнича, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, соціальна, фінансова безпеки), оскільки всі учасники ринку тією чи іншою мірою є споживачами продукції нафтогазової промисловості, яка визначає їхні витрати, доходи і фінансові результати.

Під енергетичною безпекою України більшість науковців розуміють здатність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, упровадити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в Україну енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного і воєнного станів, попередити різкі

цінові коливання на паливно-енергетичні ресурси або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси [2]. У свою чергу, Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України цей термін трактують як «стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів» [7].

Для України забезпечення енергетичної безпеки було і залишається першочерговою умовою її існування як самостійної держави. Досягти певної рівноваги в забезпеченні енергетичної безпеки можна шляхом застосування превентивних і ліквідаційних заходів державного регулювання [2].

Реалізація превентивних заходів (енергозбереження, диверсифікація джерел надходження енергоносіїв, стимулювання видобутку основних видів палива (нафти, газу, кам'яного вугілля тощо) і виробництва електроенергії, використання нетрадиційних і відновлювальних видів енергії сприятиме формуванню більш стійкої до енергетичних потрясінь економіки.

Ліквідаційні заходи передбачають створення підконтрольних державним органам стратегічних газових і нафтових резервів, формування альтернативних систем розподілу нафти і газу в разі порушень забезпечення споживачів, а також наявності родовищ стратегічного призначення, які можуть вводитися в експлуатацію у кризових ситуаціях.

Практична діяльність засвідчує, що потреба України в нафті та продуктах її переробки перевищує власний видобуток, причому потреби зростають, а видобуток зменшується (рис. 1). Таким чином, за збереження наявних тенденцій залежність від імпортованої нафти зростатиме. Загалом, за оцінками експертів, власний видобуток покриває приблизно 15–18% потреби в нафті. У постачанні нафти на нафтопереробні заводи від 85 до 90% – імпорт російської та казахстанської нафти, яка надходить у суміші як сорт URALS за наявною системою нафтопроводів через територію Росії [8].

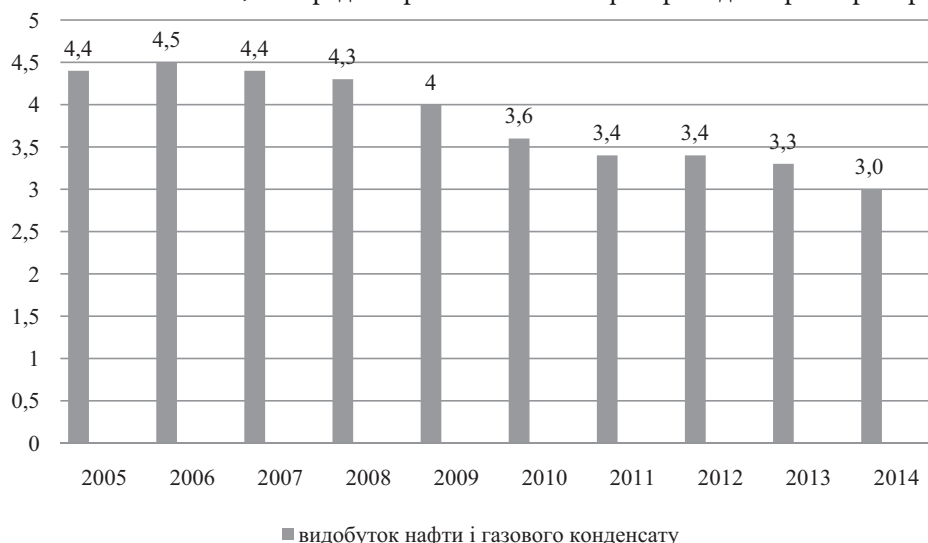

Рис. 1. Видобуток нафти і газового конденсату в Україні, 2005–2014 роки, млн тонн

Примітка. Складено за даними [9].

Газова промисловість – наймолодша галузь паливної промисловості України. Її розвитку сприяє те, що використання природного газу удвічі дешевше, порівняно з нафтою. Також природний газ використовується в хімічній промисловості, зокрема для виробництва азотних добрив і синтетичних матеріалів. Ця галузь має велике значення для функціонування економіки України та її спрямування до рівня європейських країн. Попри те, умови видобутку з родовищ, що на даний час уже розробляються, постійно утруднюються через низку чинників. Більшість газо-

вих родовищах, до 75%, є незначними, їхні початкові видобувні запаси становлять менше ніж 10 млрд м³. Лише чотири родовища (Яблунівське, Єфремівське, Західно-Хрестищенське, Шебелинське) мають початкові видобувні запаси газу більше ніж 100 млрд м³, ці родовища забезпечують понад 25% поточного видобутку природного газу [8].

За різними оцінками, українська економіка щорічно потребує від 68 до 85 млрд м³ газу, з них у країні видобувають лише близько 21 млрд м³ (рис. 2), більшу частину імпортують.

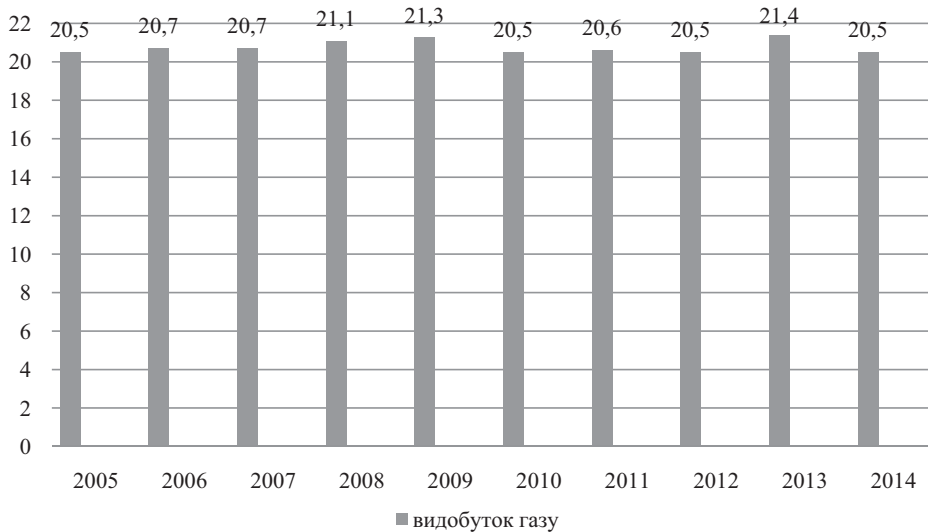

Рис. 2. Видобуток газу в Україні за 2005–2014 рр., млрд м³

Примітка. Складено за даними [9].

Отож, щорічний видобуток газу в Україні протягом 2005–2014 рр. становив у межах 20,5–21,4 млрд м³. Відсутність позитивної динаміки – наслідок застарілих технологій видобутку, виснаження родовищ, недостатньої кількості нових розроблених родовищ. Якщо не забезпечити сьогодні підвищення видобутку власного газу, залежність України від імпортованого газу збільшуватиметься з кожним роком, що негативно впливатиме на економічну та енергетичну безпеку країни, оскільки Україна роками імпортувала в основному російський газ.

За окремими прогнозами, при створенні сприятливого інвестиційного середовища власний видобуток газу в Україні постійно зростатиме і 2020 року становитиме 23 млрд м³, а потреба в імпортованому газі – 17 млрд м³ [10].

Однією з головних підвалин нафтогазової промисловості виступає ціна на нафту і газ.

Ціни на нафтопродукти, вироблені на вітчизняних нафтопереробних підприємствах, визначаються, головним чином, ціною нафти, яка надходить на переробку, значну частину якої, як було вже зазначено, імпортується. Зауважимо, що ціна російської нафти, яку постачають на нафтопереробні заводи в Україні, мало відрізняється від її ціни в Європі (рис. 3).

Росія продавала і продає нафту Україні майже за світовими цінами, а в окремі періоди, наприклад з 26.03.2013 до 22.06.2013, її ціна була навіть вищою за світову [11; 12]. Це є додатковим аргументом необхід-

ності диверсифікувати джерела надходження нафти в Україну, тим самим зменшуючи енергетичну залежність від окремого постачальника.

Важливим чинником впливу на систему економічної безпеки країни є ціна на газ. Відповідно до чинного законодавства, повноваження щодо регулювання діяльності суб'єктів ринку природного газу, а також забезпечення проведення тарифної та цінової політики на ринку природного газу покладено на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Роздрібні ціни на газ в Україні постійно зростають. Так, 2014 року в порівнянні з 2006-м роздрібні ціни на газ зросли для підприємств комунальної власності і бюджетних установ та організацій у 22,5 раза, для населення – у 6,5 раза. У травні 2015-го відбулось чергове підняття цін на газ для населення майже в сім разів, для комунально-побутових, промислових і бюджетних установ майже в 1,5 раза. Таке підвищення цін обумовлено необхідністю прискорити приведення тарифів до ринкового рівня для зменшення заборгованості НАК «Нафтогаз України», відповідно до положення Меморандуму між Кабінетом Міністрів України і Міжнародним валютним фондом, проте вже сьогодні зрозуміло те, що це буде додатковим тягарем для споживачів.

Значний вплив на стан нафтогазової промисловості України здійснює Публічне акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз Украї-

ни», власником якого є держава в особі Міністерства енергетики і вугільної промисловості України.

НАК «Нафтогаз України» є монополістом із транспортування газу по транзитних газопроводах, монополістом із транспортування нафти по нафтопроводах, понад 90% нафти і газу в Україні видобувають підприємства цієї компанії.

Попри те, НАК «Нафтогаз України» протягом трьох останніх років веде збиткову діяльність. Чистий збиток НАК «Нафтогазу Україна» 2014 року

зріс порівняно з 2013-м майже в 4,5 раза – до 85,44 млрд грн. За даними консолідованої фінансової звітності, складеної за міжнародними стандартами, НАК «Нафтогаз» 2013 року отримав чистий збиток – 17,96 млрд грн, а 2012-го – 31,47 млрд грн [13]. В основному, такі фінансові результати зумовлені як неналежним менеджментом компанії, так і сформованою довготривалою тенденцією продажу споживачам газу за цінами, нижчими за імпортні закупівельні.

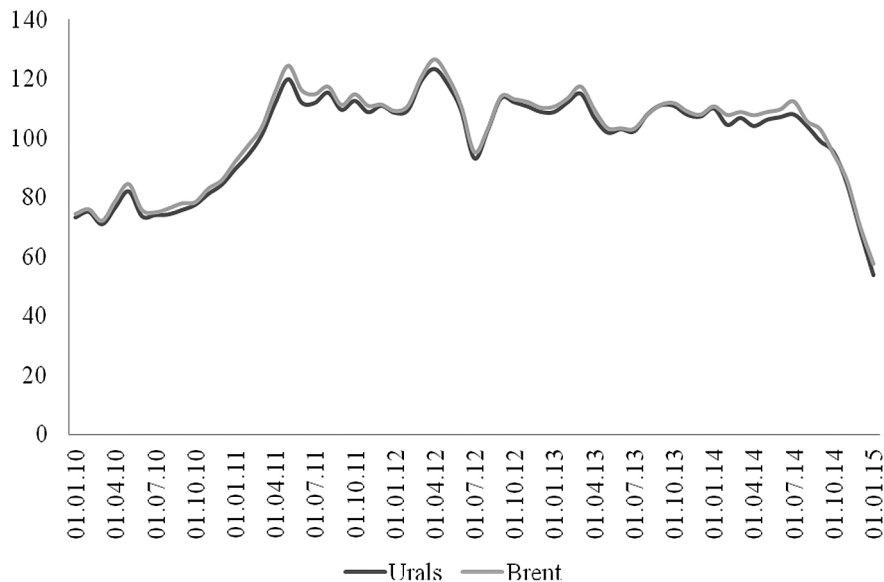

Рис. 3. Порівняльна динаміка ціни нафти Urals і Brent, 01.01.2010 – 01.01.2015 роки, доларів за 1 барель

Примітка. Побудовано за даними [11; 12].

Відповідно, для забезпечення діяльності компанії щороку отримує дотації з державного бюджету, зокрема 2015 року передбачено до 31,5 млрд грн для компенсації НАК «Нафтогаз» різниці в цінах закупівлі імпортованого газу, що використовується для потреб підприємств комунальної теплоенергетики і населення [14]. Таке додаткове навантаження на бюджет негативно впливає на економічну стабільність держави, веде до зростання державного боргу, зменшення витрат на соціальні цілі, економіку, управління та ін.

Аналіз попередніх періодів і сучасний стан нафтогазової промисловості України засвідчують, що проблеми галузі не змінюються, а лише нагромаджуються через економічні та політичні негаразди нашої країни. Зокрема, на сьогодні негативно впливають на систему економічної безпеки країни в нафтогазовій промисловості:

- поступове скорочення обсягів загального видобування нафти і газу в Україні та недостатність видобутку для власних потреб;
- монополізація внутрішнього ринку, збитковість і дотаційність НАК «Нафтогаз України»;
- імпортозалежність, за даними НАК «Нафтогаз України», станом на 2014 рік за рахунок власного видобування Україна задовольняла потребу в природному газі на 48%, у нафті – на 8–12% [9];

- відсутність ефективної диверсифікації газо- і нафтопостачання, залежність від монопольних постачальників;
- нерациональне використання споживачами природного газу, брак культури енергоспоживання.

Зважаючи на зазначені недоліки, для розв'язання проблем нафтогазової промисловості України і забезпечення позитивної її ролі в системі економічної безпеки потрібно:

- активніше здійснювати розвідку і розробку власних нафтових і газових родовищ;
- провести дієву диверсифікацію газо- і нафтопостачання з орієнтуванням на стратегічних партнерів з Європи;
- більш ефективно використовувати вже сформовану нафто- і газотранспортну систему, зокрема забезпечувати наповнення нафтопроводу «Одеса – Броди» і терміналу «Південний» переважно за рахунок каспійської нафти;
- реалізувати проект продовження нафтопроводу «Одеса – Броди» до Гданська, що дозволило б змінити баланс сил на користь країн Європи та обмежити монопольне становище Росії на нафтовому ринку;
- посилити економічну і правову захищеність підприємств, у тому числі підприємств паливно-енергетичного комплексу, від несанкціонованих захоплень.

Висновки. У роботі досліджено окремі аспекти розвитку нафтогазової промисловості України, визначено її вплив на енергетичну та економічну безпеку; запропоновано можливі стратегічні шляхи розвитку нафтогазової промисловості задля підвищення її ролі в системі економічної безпеки України.

Основні висновки і рекомендації полягають ось у чому.

1. Система економічної безпеки поєднує сукупність елементів, що мають суттєвий вплив на індикатори економічної безпеки країни. За організаційним підходом це можуть бути суб'єкти ринку, що через свою діяльність формують загальний стан економічної безпеки.

2. Економічне та енергетичне протистояння України і Росії виявило низку недоліків розвитку нафтогазової промисловості в Україні та її негативного впливу на систему економічної безпеки. Передусім, це зумовлено залежністю від російського газу і нафти та значним впливом через те Росії на економічну і політичну євроінтеграційну ситуацію України.

Здобути Україні незалежність як на ринку газу, так і на ринку нафти дозволить підвищення рівня конкурентоспроможності у видобуванні, переробці і транспортуванні нафти і газу.

3. Функціонування нафтогазової промисловості прямо впливає на енергетичну безпеку, а також опосередковано й на інші складові економічної безпеки, оскільки всі учасники ринку є споживачами продукції нафтогазової промисловості.

4. Визначальний вплив на нафтогазову промисловість України здійснює НАК «Нафтогаз України», що є монополістом цієї галузі, проте протягом останніх років веде збиткову діяльність. Без оздоровлення фінансів цієї компанії очікувати на позитивні зміни в галузі неможливо.

Визначені у статті проблеми нафтогазової промисловості накопичувались за весь період Незалежності та потребують їх розв'язання. Для забезпечення позитивної ролі нафтогазової промисловості в системі економічної безпеки потрібно:

- провести оздоровлення господарської діяльності НАК «Нафтогаз України»;
- диверсифікувати газо- і нафтопостачання у країну;
- заручитися підтримкою іноземних партнерів для більш ефективного використання вже сформованих нафто- і газотранспортних систем та їх розширення.

Роль нафтогазової промисловості України є значною. На сьогодні ця галузь більше створює загроз, ніж надає переваг у системі економічної безпеки. Лише за умови ефективного розвитку нафтогазової промисловості можна сподіватися, що Україна стане енергетично незалежною, її визнають у всьому світі як стабільну, розвинену, сильну країну, що сприятиме збільшенню іноземних інвестицій не тільки в нафтогазову промисловість, а й у всю економіку країни загалом.

Список використаної літератури

1. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи / А. В. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 5 (77). – С. 67–69.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
3. Квасній Л. Г. Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова економічної безпеки ринку енергоносіїв / Л. Г. Квасній // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2007. – № 605. – С. 212–217.
4. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев та ін. – К. : УЕП «Крок», 2008. – 401 с.
5. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України : монографія / В. А. Ліпкан ; Національна академія внутрішніх справ України. – К. : [б. в.], 2005. – 350 с.
6. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. О. Пухтаєвич ; Київський національний економічний ун-т. – К. : КНЕУ, 2003. – 147 с.
7. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
8. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/352589>.
9. Нафтогаз України [Електронний ресурс] : [сайт]. – Режим доступу : <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/DE6A9911E7ED5332C22570DD0032517F?OpenDocument&Expand=3&>.
10. Центр ім. О. Разумкова [Електронний ресурс] : [сайт] // Нова енергетична стратегія України: безпека, енергоефективність, конкуренція. – К., 2015. – Режим доступу : [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20\(7\).pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20(7).pdf).
11. Нефтетранспортная территория [Электронный ресурс] : [сайт]. – Режим доступа : <http://www.nefttrans.ru/info/quotes/gr.php>.
12. Oil Prices [Electronic resources] : [сайт]. – Available at : <http://www.topoilnews.com>.
13. 112 UA [Електронний ресурс] : [сайт]. – 30 квітня 2015 р. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/golovni-novyni/chystyi-zbytok-naftohazu-v-2014-rotsi-vyris-maizhe-v-45-razy--do-85-mlrd-hrn-225490.html>.
14. Експресотв [Електронний ресурс] : [сайт]. – 16 лютого 2015 р. – Режим доступу : http://espresso.tv/news/2015/02/16/uryad_planuye_skorotyty_dotaciyi_quotnaftohazuquot_mayzhe_na_6_yaresko.

References

1. Beschastnyy, A. V. (2009). Ekonomichna bezpeka Ukrainy u konteksti svitovoyi ekonomichnoyi kryzy [Economic security of Ukraine in the context of the global economic crisis]. *The Economy and the State*, 5 (77), 67–69.
2. Shlemko, V. T., Bin'ko, I. F. (1997). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napryamky zabezpechennya [The economic security of Ukraine: the nature and direction of software]. Kyiv, Ukraine : NISD, 144.
3. Kvasniy L. H. (2007). Efektyvnyy rozvytok naftohazovoho kompleksu yak vazhlyva umova ekonomichnoyi bezpeky rynku enerhonosiyiv [Efficient development of oil and gas complex as an essential condition of economic safety of the energy market]. *Visnyk of the National University «Lviv Polytechnic»*, 605, 212–217.
4. Kyrychenko, O. A., Sidak, V. S., Lapytev, S. M. (2008). Problemy upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu sub'yektiv hospodaryuvannya [Problems of management of economic security of business entities]. Kyiv, Ukraine : UEP «Krok», 401.
5. Lipkan, V. A. (2005). Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnya u sferi natsional'noyi bezpeky Ukrainy [Theoretical and methodological principles of management of national security Ukraine]. *Natsionalna akademiya vnutrishnikh sprav Ukrainy*, 350.
6. Pukhtayevych, H. O. (2003). Analiz natsional'noyi ekonomiky [Analysis of the national economy]. Kyiv, Ukraine : KNEU, 147.
7. Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [Guidelines for calculating the level of economic security Ukraine] (2013). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Available at : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
8. Enerhetychna stratehiya Ukrainy na period do 2030 roku [Energy Strategy of Ukraine till 2030]. Available at : <http://www.twirpx.com/file/352589>.
9. Naftohaz Ukrainy [Naftogaz Ukraine]. Available at : <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/DE6A9911E7ED5332C22570DD0032517F?OpenDocument&Expand=3&>.
10. Tsentr Razumkova [Razumkov Centre]. Available at : [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20\(7\).pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20(7).pdf).
11. Neftransportnaya terrytoryya [Neftransportnaya Territory]. Available at : <http://www.nefttrans.ru/info/quotes/gr.php>.
12. Oil Prices. Available at : <http://www.topoilnews.com>.
13. 112 UA. Available at : <http://ua.112.ua/golovni-novyni/chystyi-zbytok-naftohazu-v-2014-rotsi-vyris-maizhe-v-45-razy-do-85-mlrd-hrn-225490.html>.
14. Ekspresotv [Expresstv]. – Available at : http://espreso.tv/news/2015/02/16/uryad_planuye_skorotyty_dotaciyi_quotnaftohazuquot_mayzhe_na_6_yaresko.